

Eski Yunan Tarihine Giriş: 6. Dersin Metni

25 Eylül 2007

1. Bölüm: *Hoplit ve Phalanksa Giriş*

Profesör Donald Kagan: Bundan önce, genel olarak, *polis*in ortaya çıkışını ve gelişimini konuşmuştuk ve size öncelikle Hanson'ın aile çiftliğinin ortaya çıkışı kuramını anlatmış, aile çiftliklerinde çalışan bireylerin öykümüzdeki önemini vurgulamıştım. Şimdi ise, bağımsız bireyselliğe önyak olan, ekonomik üretimi sağlayan aynı kişilerden söz edeceğim. Bunlar asil değildi, ama hayatlarını özerk bir biçimde sürdürebilmekte, gerektiğinde de savaşabilecek nitelikteydi. Hatta savaşarak devlet sistemlerine girmiş ve önemli kararlara katılmış, devletin politik ve başka kararlarında etkin olmuşlardı. Bu kişiler kendi karakterlerini şekillendirerek devletteki kendi konumlarını etkileyebildi ve dünyadaki yerlerini oluşturabildiler. Bugün bu konuya dönmek istiyorum. Asker olarak konumları, ortak bir dava için savaşarak, ki bu ortak dava bireysel anlamda var olmamaktaydı, fakat tüm şehir halkına bağlı olarak ortaya çıkmıştı, bir süreç içinde oluşmaktaydı ve tahminimce kaçınılmaz bir şekilde oluşmak zorundaydı, çünkü ortak davaları olan şehirleri, yani *polis*leri için savaşıyorlardı.

Bu dönemde oluşan savaş tekniklerini anlatacağım. Görülüyor ki tarihte ilk defa, *hoplit phalanks*, yani *hoplit* dizisi olarak adlandırılmaktadır; bu terminolojiyi şöyle açıklayabiliriz. *Hoplit* kelimesi Yunanca '*hoplites*'den gelmektedir ve '*hoplon*'dan türemiştir. *Hoplon*, piyadelerin kullandığı özel bir kalkandı ve özel bir oluşum kurarak savaşan piyadelerin taşıdığı kalkandı. Bu kalkanı tek kolla rahatlıkla hareket ettirebileceğiniz yuvarlak, yaklaşık bir metre çapında bir silah olarak hayal edin. Şuraya çıkayım da size göstereyim. Beni arkadan duyabiliyor musunuz? Uygun mu bu? Söylediğim ölçülerde bir kalkan düşünün; önemli olan unsurlardan birisi, kalkanın kenarları, sağ kenarında, sağ kolumun tuttuğu yeri düşünün, burada tutulacak bir yer olacak ve kalkanın ortasında kolun geçebileceği deriden gevşek bir kayış bulunmaktaydı, böylece kalkan bir kenardan kavranılarak ve kısmen kola yaslanılarak tutulabiliyordu. Böylece söylediğim boyutta, ahşaptan yapılmış, deriyle kaplanmış, bazen tunç detayları olan, hatta önünde tunç levhaları bulunan ve dolayısıyla oldukça ağır olan kalkanı rahatça kontrol etmek mümkün oluyordu. Ağır olduğundan uzun süre taşınması çok zor oluyordu. Tabii ki tüm savaş süresince bu denli ağır bir şeyi taşımak neredeyse olanaksız bir şeydi, ama kalkan savaş için en önemli şeydi. *Hoplit* kelimesi de bu *hoplon*dan türeyen savaşçıların piyade birliğidir.

Phalanks, piyadelerin her birinin elinde *hoplon*uyla sıralar halindeki bir oluşumu göstermektedir. Önce bir sıra, sonra bir sıra daha, bir sıra daha, yaklaşık sekiz sıra derinliğinde bir oluşum kurgulanmaktadır. Oluşum ne kadar derin olursa olsun, öndeki askerler arkadakileri kapatır. *Phalanks* da oklava gibi yuvarlanan bir şey anlamına gelmektedir. Bir tepeden bakıyor olsanız, *phalanks* aşağıdaki düzlükte, sanki

yuvarlanarak ilerleyen, ihtişamlı bir görüntüye sahip, önündeki her şeyi normal olarak bir biçer gibi biçip geçebilecek güçte bir şeydi. İşte buna biz *hoplit phalanks* diyoruz. Piyade bölüklerinin merkezini oluşturan ağır silahlı bir asker bloğunu oluşturmaktaydı.

Tamam, bu ne zaman ortaya çıkmıştı? Bugünün dersine başlarken ilk olarak size bu konudaki standart düşünceleri anlatmak istiyorum. Örneğin *hoplit phalanks* nasıl çalıştığı hakkında. Hanson daha önce bize en ayrıntılı ve işe yarar bilgiler sunmuştu. Ama tabii siz bunu biliyorsunuz, okumalarınızdan öğrenmiş olmanız gerek, son yıllarda bu bakış açısı ciddi boyutta eleştiri almaya başladı ve bu eleştiriler hakkında bugün ders süresince bir şeyler söylemek istiyorum. Burada size sunacağım geleneksel, yani eski moda olan bakış açısı. Bana kalırsa *phalanks*, İ.Ö. 700 – 650 civarlarında ortaya çıkmıştı, yani en erken *polis*ler oluştuktan sonra, ve bu bakış açısına göre, bu ikisi bir arada gelişti. Bu sürecin nasıl yürüdüğünden kimse emin değildir, olamaz. Bu öykünün parçası olan tartışmalardan en önemlilerinden birisi bu savaş tekniğinin ne zaman ortaya çıktığıdır; yani oldukça hızlı, belki birkaç yıl içerisinde mi, yoksa uzun bir süreçten sonra mı. Bu konuyu en ciddi derecede eleştirenler, yüzyıllar boyunca derken, size bahsettiğim *hoplit phalanks* tam haliyle İ.Ö. 5. yüzyıla dek ortaya çıkmadığına inanırlar. Burada şimdi geleneksel bakış açısına bakalım.

2. Bölüm: *Hoplit*

Eğer bunun *polis* oluşurken ortaya çıkıp geliştiğini düşünürseniz, size izin verin bir *hoplitin* nasıl olduğunu ve *phalanksın* nasıl oluşturulduğunu ve işlediğini, hangi koşullar altında ortaya çıktığını anlatmaya çalışayım. *Hoplitin* kendisi, öncelikle kalkanından, sonra da, korunma kapasitelerini ele alırsak, vücudunu koruma amacıyla kaplayan ciddi ölçüdeki zırhından tanınabilir. Kafasında ağırlığı belki 2.5 kilograma ulaşan tunçtan bir miğfer taşır.

Polis ortaya çıkarken bütün bunların da aynı zamanda geliştiğini düşünün. Bakın şimdi size *hoplit* savaşçılarının nasıl *phalanksı* oluşturup, savaştıklarını ve ortaya çıkmalarının nasıl sonuçlar doğurmuş olduğunu anlatayım. Bir *hoplit* için iki önemli öğeden birisi kalkanı, öbürü de, -- korunma özelliklerini ele alırsak --, bütün vücudunu koruma amacıyla kaplayan zırhıydı. Kafasında tunçtan yapılmış yaklaşık 2.5 kilogram ağırlığında bir miğfer taşımaktaydı; tabii bunlar yaklaşık ağırlıklarıydı, insandan insana da bir miktar değişmekteydi. Bunların arasında en önemli özelliklerden bir tanesi de göğsünde taşıdığı 18 kilograma çıkabilen bir göğüs plakasıydı. Bacaklarında baldırlarını koruyan zırhlar vardı; bunlar beyzbolcuların giydiği bacak korumalarını andırmaktaydı ve tunçtan yapılmıştı. Daha önce de bahsettiğim gibi, kalkanları ahşaptandı, üzeri deriyle ve bazen de bronzla kaplanmıştı, ağırlıkları 7 – 7.5 kilogramla 9 kilogram arasında değişebiliyordu ve daha önce anlattığım gibi kolda taşınıyordu.

İşte böyle *hoplit* savaşçısını düşünün, her şeyi üzerinde ve elinde kalkanıyla. Göstermeye çalışayım size, baştan aşağı bir zırhla kaplı olarak, tamamen koruma amaçlı, her şeyin

tepesinde suratını da tamamen kaplayan bir miğfer vardı. Dayanıklı metal malzemeden üretilmişti ve savaştının önünü görebilmesi için ince aralıkları vardı; başka her tarafı kapalıydı, hatta iyi kalite olanları enseyi de kaplayacak şekilde yapılmıştı. Savaşçı elinde kalkanı ve tüm kılığı üzerinde iken, herhalde duymak da zor oluyordu. Nefes almanın da çok keyifli olmadığını düşünmek gerek, ama burun genellikle ortada kalıyordu. İşte kafasındaki ağır miğferle bir adam düşünün, – bir düşüneyim, bugünkü Amerikan futbolcularının kocaman miğferlerini düşündürebiliriz diyebiliriz, ama ben o kadar yaşıyım ki, gençliğimde yüz koruması olmayan deri miğferlerle oynadığımızı hatırlıyorum. Bunlar ne kadar ağırlıktaydı? Neyse, eğer modern futbolcuların miğferlerini düşünürseniz, hani yüz korumalarıyla, işte bunu kafanızda tunçtan yapılmış olarak görmeye ya da hissetmeye çalışın.

İşte böyle, gördüğünüz gibi. Sonra baldırlarınızda koruyucu zırh, boynunuzda göğüs plakası olduğunu hatırlıyorsunuz. Beliniz ve baldır koruyucuları arasında çok hassas bir bölge bulunduğunu düşünün ve burayı koruyan bir zırh bulunmaz. İşte kalkan burası için aslında. Kalkanınız bu bölgeyi korumaya yarıyor. Kalkanı o kadar yukarıda tutmalısınız ki miğferinize kadar sizi koruyabilsin, ama daha aşağıya kadar da inip aşağı bölgeleri de koruyabilsin. Her şey yolunda giderse, düşman vücudunuza erişemesin, ama devamlı hatırlamanız gerekiyor ki, vücudunuzun iki bölgesi neredeyse savunmasız ortada kalmakta ve ayrıca üst taraftan birisi saldıracak olursa, boğazınız da açıkta kalabilecek durumda bulunmaktadır. Aşağıdan saldırılarda da kalkanın altından vücudun savunmasız bölgelerine ulaşmak mümkün olacaktır. Eğer saldırganlar başarılı olmuşsa, genellikle bu iki alandan vücuda erişebilmiş ve savaşçıyı yaralayabilmiş demektir.

Bu korunmayla ilgili sorunla bağlantılı olarak anlaşılması gereken diğer bir şey de, eski görüşleri koruyanlar ve benim de aralarında bulunduğum geleneksel yorumları savunanlar arasındaki tartışmalardır. Eğer savaşçıyı, sol ayağı azıcık sağ ayağının önünde bir şekilde duruyor olarak düşünürseniz, birazdan görebilirsiniz ki, elindeki mızrağı rahatlıkla koruyabilecek durumdadır, kalkanına sarılmış, sol tarafını kendi kalkanıyla gayet güzel koruyabilecek durumdadır, ama sağ tarafı tamamen açıkta kalmaktadır. Bu aslında çok önemli bir nokta, neden diye sorabilirsiniz. Özellikle etrafındaki diğer savaşçılardan uzakta, tek başına bir yerlerde durduğunu düşünürseniz, bu nitelikte bir kalkanı elinde tutmaktadır. Şimdi sizlere anlatacağım ve size göstereceğim gibi, *phalanks* oluşumunun en mühim özelliği aslında bundan ortaya çıkmaktadır.

3. Bölüm: *Phalanks*

Ve, bu açık kalan bölge konusunda ne yapıyorlardı sizce? Bence bu sorunun cevabı geleneksel bakış açısında yatıyor, ayrıca bu savaşçıların, hiç bir zaman tek başında durması beklenmiyordu. Bir *hoplit* sadece *phalanks* içerisinde var olabilirdi. Ve *phalanks* oluşumunda herkesin birbirine çok yakın durmak zorunda olduğu anlaşılmalıdır. Yani, ideal durumda, birinin kalkanının sağ kısmı, sağ yanındaki savaşçının kalkanının sol tarafıyla birleşmekteydi ve böylece savaşçılar kendilerini tam olarak

koruyamasalar da bir bütün olarak korunabilmekteydi. Bu durumda bazılarının öleceği kabullenilmişti, yani bazılarının düşeceği tahmin ediliyordu. Bu konuyu birazdan ele alacağız, ama herkesin bir birim oluşturduğunu düşünürseniz, topluca bir koruma sisteminin de ortaya çıktığını görürsünüz, ama sadece bahsettiğim gibi bir oluşum içerisinde...

Şimdi saldırı özelliklerinden bahsedeyim biraz. Savaşa gitmenin en önemli inceliği aslında ölümden kurtulmak değil, öbürlerini öldürebilmektir. Bunu nasıl gerçekleştirirsiniz? Bir *hoplit* iki savaş aletine sahiptir ve bunlar arasında herhalde en önemli olanı elindeki mızrağıdır. Hiçbir zaman fırlatmadığı mızrağı... Sıkı sıkı sarıldığı, silahın en önemli etkin kısmı olan tunçtan bir uca sahip mızrak. Bu mızraklar 1,5 ila 2,5 metre kadar uzunlukta olurdu. Tunç dediysem, aslında demir demek istedim, ama bazen tunç da olabiliyordu bunlar. Öbür ucu da tunçtandı ve bu tarafı da mızrağın öldürücü bir silah olarak kullanılabilirdi. İnsanın duyarlı bir yerine bir ucu tunç olan bir sopayla vurursanız onu öldürebilirsiniz. Ahşap olduğu için savaş sırasında kırılabileceği düşünülürdü, *phalanks* savaşının kargaşası sırasında, en azından bir tarafı kırılan mızrağın hala silah görevi görebileceğinden emin olabilirsiniz.

Anlamadığım bir şey var ama, – elimizde ne yazık ki antik dönemde *hoplit* savaşlarının nasıl olduğunu bize gösterecek film klipler yok, dolayısıyla savaşların nasıl olduğunu ancak düşleyebiliriz. Birçok insan bunu deniyor, ama hayal edilenler dahi çok yardımcı olacak nitelikte değil, çünkü gerçekten tam nasıl savaştıklarını, ne yaptıklarını bilmemize olanak yok. Ancak, bazı taraflarını diğerlerinden daha fazla kolaylıkla akla getirebiliriz. Şunu diyebilirim ki, teoride, bir mızrakla yukarıdan veya aşağıdan saldırmak mümkün, ama savaşçılar bunu *phalanks* oluşumundayken nasıl aşağıdan uygun bir biçimde yapabiliyordu, bu tam açık değil. Dolayısıyla biraz yukarıdan saldırı hakkında konuşacağım, -- bu benim için çok daha anlaşılır doğruyu söylemek gerekirse. Bakalım bu nasıl oluyordu size bir fikir verebilecek miyim? Şöyle duran bir *hoplit*, düşman orduyla karşı karşıya geldiğinde, bu şekilde saldırırdı. Ayrıca savaş esnasında başka şeyler de yapabiliirdi.

Savaşçının kalkanı, ne kadar korunma amacıyla kullanılıyor olsa da, saldırı aracı olarak da kullanılıyordu. Düşmana hızla girebilir, eğer daha kuvvetli veya daha hazırlıklı veya daha dengeliyse, kalkan ile karşısındakinin kalkanını uçurabilirdi. Önündeki düşmanı yere serip, *phalanks* düzeninde bir boşluk açabilirdi. Karşısındakini devirebilirdi. Dolayısıyla düşünün ki kalkanla düşmana girişmek aslında bir şans yaratabiliyordu, bundan sonra da kalkan, hem karşısındakini bastırmaya yarayabiliyordu, hem de darbelerle savaşmaya... Böylece nasıl bir *hoplitin* savaş sırasında davrandığını, savaştığını anlayabiliriz. Öbür silah hep yan tarafında taşıdığı kısa kılıçtı. Savaşçı bunu tahminen daha iyi bir silah olan mızrağı kullandığından çok sıklıkla kullanamıyordu. Mızrak kırıldığı zaman, yani artık savaşçının işine yarayamayacağı zaman, kısa kılıca davranabilir, Romalıların kısa kılıçları gibi çifte taraflı olmadığından ve dolayısıyla kesici nitelikte olmadığından, bunu düşmana saplama amacıyla kullanabilirdi. Savaşçılar *phalanks* kılıçlarını ancak düşmana saplama amacıyla kullanabilirdi.

Bu size savaşı hakkında birey olarak bir fikir vermiştir; umarım *phalanks* hakkında da bir fikir edinebilmişsinizdir. Savaşların nasıl yapıldığı hakkında bir fikir vermeye çalışırken her zaman dinleyicilerden katılmalarını beklemişimdir, ne denli kısıtlı olsa da nasıl olduğunu düşleyebilirsiniz. Şimdi aranızdan gönüllü *hoplit* savaşçıları istiyorum. Yunanlılar, anladığım kadarıyla, solak kimsenin *phalanks*ın parçası olmasına izin vermiyordu; başka türlü olsaydı düşünün sorun ne nitelikte olurdu? Ama bu umurumuzda değil, biz solak olabiliriz. Tabii Yunanlılar sadece erkeklerin *phalanks* oluşumunda savaşmalarına izin veriyordu, ama biz bugün onlardan çok daha üstünüz. Soruyorum size şimdi, aranızda kimlerin cesareti var öne çıkacak ve benim *phalanks*ımda savaşacak? Hiç kimse? Öne çıkın hadi. Burada gördüğüm kadarıyla alan bol. Tamam, kısa boyluları bana doğru öne alalım, uzun boylular da arkaya gidebilir. Bunun bizim için işleri kolaylaştıracağını sanıyorum, yan yana dizilin bakalım şimdi. Onun arkasında düzgün sıra olun; en iri olanlarınız arkaya, haydi bakalım. Şimdi bir üçüncü sıra yapın; üçüncü sıra için de burada yer var. Tamam mıyız? Geriye gidin biraz. Birbirinizin tam arkasında olduğunuzdan emin olun. Öndeki sayımız ne oldu? Dört? Dört olduk mu? Arkada üç olabiliriz, olsun. Buradakinin tam arkasına geç; tam sıra olmanız gerek, tam sıra... Şimdi *hoplit* pozisyonunu alın, sol ayak önde olmak üzere.

Tamam, savaşırken, eğer şansınız varsa, ki bazen Yunanlılar *hoplit* olmayan düşmanlarla da savaşıyordu, mesela Persler geldiğinde *hoplit* savaşçıları *hoplit* olmayanlarla savaşıyordu. Bu *hoplit*ler için güzeldi tabii. Pers piyadeleri ağır zırh taşımıyorlardı, ayrıca ellerinde bu nitelikte bir kalkan da yoktu. Onların kalkanları hasırdan örülmüştü; şansımız var ki elimizde Persleri gösteren vazo resimleri var. Onların uygar insanlar gibi tunik giymediklerini, onun yerine pantolon giydiklerini biliyoruz. Ama kalkanları hasırdandı ve ayrıca vücutlarını koruyacak herhangi bir metalden zırh parçası yoktu. Dolayısıyla, sanki tereyağı keser gibi onların piyadelerini kesip geçmek mümkündü. Tabii bu kadar kolay olmazdı, ama kaybetmek düşünüleşi değildi ve doğruyu söylemek gerekirse *hoplit*ler tüm savaşlarda her zaman *hoplit* olmayan orduları kırıp geçiriyordu; ama tabii Yunanlılar her zaman düz alanlarda savaşmayı yeğlediklerini unutmayalım.

Size biraz Herodotos'tan bahsetmek istiyorum; Herodotos Perslerle olan savaşları anlatır ve Yunanlılar hakkında, "Yunan ordusu savaş için her zaman en düzgün alanı seçer ve muhabereyi burada yaparlar," der. Aslında bu estetik açıdan onlarda olan bir düz alan merakından kaynaklanmıyordu. Bunun nedeni *phalanks* düzeninden kaynaklanıyordu, önlerine çıkacak çıkıntılar veya girintiler, ağaçlar veya nehirler sıraları bozma niteliğine sahipti. Dolayısıyla böyle düzgün alanları seçiyorlardı. Eğer *hoplit* sisteminde savaşmayan bir orduyla karşı karşıya kalmışlarsa, gerçekten durumları çok iyi demektir. Ama, biliyoruz ki Yunanlılar hep birbirleriyle savaşıyorlardı, bir *hoplit phalanks* oluşumu karşısında başka bir *hoplit phalanks* düzeninde olarak.

Düşünün ki savaş hazırlıkları ordunun kampında başlıyor, aynı şekilde düşman ordusu da kendi kampında hazırlıklarına başlıyordu ve tabii ki iki taraf da karşılaşma konusunda aynı düşüncede olmalıydı, yani birbirleriyle savaşmaya kararlı ve muhabere alanı da

uygun düz bir alan seçmiş olmalıydı. Genellikle iki ordu arasındaki karşılaşma taraflar arasında tartışma konusu olan bir bölgede gerçekleşirdi; burada bir yer seçilir ve burada ordularla karşılaşır. İki ordu karşılıklı dizilirdi. Burada ilginç bir soru saklıdır: sıralar ne denli uzun olmalıydı? Bu sorunun yanıtı tamamen komutana bağlı olamazdı, çünkü komutanın düşünmesi gereken ve endişelenmesi gereken iki şey vardı. Bunların birisi *hoplit* sırasının üstünlüğünü kaybetmesidir; düşmanın yandan saldırması ciddi boyutlar doğurur; ne de olsa karşı karşıya kaldıklarında savaşçılar sadece birbirlerini öldürür, bu da ciddi bir sorun oluşturmaz. Sıraların yanlardaki askerler birbirine eşit olmak durumundadır, yani her iki yandan sıraların uzunluğu birbirine uygun olmalıdır. Bir kurnazlıkla durumu idare edemeyeceği zaman sıraların her iki başındaki askerlerin boy ve güç olarak benzer olmaları gerekmektedir.

İki ordu her zaman aynı büyüklükte olmuyordu. Eğer yanlardan aynı uzunluğu tutturmaya çalışırsanız, orduların derinliği etkileniyordu, ki derinliğin önemi ancak çarpışma başladığında ortaya çıkıyordu; tabii ki sekiz sıra derinliğinde bir *phalanks* düzeninden daha avantajlı oluyordu 12 sıra derinliğinde olan bir *phalanks* düzeni. İşte, sayıların önemi büyüktü, ama tabii bu bire bir kolay çözülecek bir sorun olmuyordu, birçok şey durumu etkiliyordu. Şimdi size anlatacağım savaşı tam anlamaya çalışalım, ama yine de her çarpışmanın böyle olmadığını akıllarda tutmak gerekecek. Diyelim ki, benim ordum düşman ordusuyla tam aynı büyüklükte, dolayısıyla sıralar iki yanda aynı uzunlukta ve aynı derinlikte. Kusursuz bir savaş düşünelim. İki ordu birbirine, açıklamalıyım ki, belirli bir süratle yaklaşmaya başlıyorlardı. Ama tabii, iki tarafın da belirli bir düzende kalmaları gerekmektedir; hiçbir kişi başkalarının önüne geçmemeli, aynı sırayı tutturmalıydı. Bunu nasıl başarabiliyorlardı? Bir ritim tutturarak. Tarihte daha sonra bu teknik için orduların davul kullandıklarını görebiliriz. Yunanlılar ise bunu flüt ya da obua gibi bir müzik aletleri sayesinde başardıklarını, orduların bir askeri marş eşliğinde gerekli yerlerini tutabildiklerini görüyoruz. Bu çok ama çok önemliydi.

İşte böyle ileriye doğru düzenli ilerlerken, iki ordu bir birine gittikçe daha çok yaklaştıkça bir takım farklı şeyler etkin olmaya başlıyor. Bunların bir tanesi sanırım korku. Aslında eminim ki, korku. Bu durumda ne yapıyorsun, hani arkanı dönüp koşmak isteyince? Öndekiler, siz bir yere kaçabilir misiniz? Arkanızda yedi adam var; dolayısıyla bu olasılık hiç yok, bu da *phalanks*'in önemli bir özelliği. Kaçış bir olasılık dahilinde değil. Korkuyorsanız aslında neden korkuyorsunuz? Öyle ya da böyle öndekilere ok atan bir grup var karşılarında, mızrak atanlar var, yanlarda da bunlara benzer şeyler atanlar var. Bunlardan en kısa zamanda geçip kurtulmak gerek ve asıl düşmanla karşılaşmak gerek. Hızlı davranmak için bir neden daha var, tahmin edebilir misiniz bilmiyorum, ama daha önce size söylemeliydim; savaşlar başlamadan hemen önce komutanlar askerlere güzel bir yemek ve bolca da şarap verdiğini biliyoruz. Böylece savaş düzeninde girdiğinde askerler, kafaları iyi durumda oluyordu, ki bununla ilgili bir bilim dahi var, bazılarınız biliyor olmalı bunu. Ama tabii bilmiyorsunuzdur. Üniversite öğrencileri bu bilim hakkında bir şey bilmez, askerler en kısa zamanda sarhoş olabilmek için şarabı kafaya dikiyordu. Bu eğer teknik açıdan bakarsak oldukça barbarca bir hareket.

Diyorum ki, tabii Yunanlılar değildi, -- Platon'un (Eflatun) *Şölen*'inde herkes devamlı oturup içer şekilde betimlenmişti. Tüm gece boyunca sırf bunu yapıyorlardı, ama aynı zamanda konuşuyorlardı da ve hatta konuşmaları oldukça iyiydi, konuşmalarının, hatta yaptıkları partinin asıl sebebi, birlikte içmek anlamına gelen *symposium*du. Böylece birlikte içip, konuşuyorlardı, bu ikisi bir arada yapılıyor olmalıydı. Önemli olan, bayılmadan mümkün olduğu kadar çok içebilmektir ve Platon'un *Şöleni*'nin sonunda herkes bayılmıştı, bir tek Sokrates hariç. O da etrafına bakıp, "Ne yapalım, herkes uykuya daldı artık konuşma bitti," demişti. Sonra da gitmişti; bunu kim kazandığını biliyoruz. Bunu neden yapmışlardı?

Bilgisiz lisans öğrencisi değildi bunlar, ama sizin içtiğiniz barbarların sınırlarından değil, şarap içiyorlardı, ama aynı zamanda şarabı suyla karıştırıyorlardı, bu da onları hemen sarhoş yapmıyordu. Düşünün bakalım o günden bu yana dünya ne kadar çürümüş. Alkolün yaratacağı sonuçlar belli, ama onların amacı alkolün etkisi çok fazla olmadan, yani insanın sinirlerini ve fiziksel becerilerini etkilemeden, havaya girmektir. Şarap insanın beynini o denli etkiliyor ki, hani barlarda saldırganlaşana kadar içenler gibi, bu seviyeye gelindiğinde, eğer bir kişi derse ki, "Bana fıstığı uzatır mısınız," siz de, "Tamam," dersiniz. Bunun *hoplit* düşünce biçimini özetlediğini düşünüyorum. Bu da onların yararına çalışıyordu, asıl amaçları karşılarındaki belalıları yakalayıp öldürmek; bu da onların genel ruh halini anlatmakta. Tabii bu durum iki taraf için de aynı şekilde geçerli. Karşılaştıklarında iki taraf da aceleci bir havaya girmiş oluyordu. Adımları yürüyüşten hızlıydı, iki taraf karşılaştığında düşünün, neler olduğunu tahmin edersiniz.

Burada düşünülmesi gereken bir başka durum daha söz konusu. Bu da, direkt olarak ileriye gitmeleri gerektiğini biliyorlardı, ancak aynı zamanda sağ kanatları açıkta kaldığını da biliyorlardı. Grand Canyon'un kenarında, sağ kanatlarını koruyacak şekilde savaşamayacaklarına göre, savaşçılar bir ovanın düzlüğünü kabullenmek durumundaydı. İlk adım şu şekilde olmalıydı, yani her savaşçı bir insandı, ilk adım bu şekilde, ve sıranın öbür tarafındakinin de şu şekilde oluyordu. Thukydides 5. kitapda iki ordunun çarpışırken bir parça sağa kaymış olduklarını söyler. Herkes biraz sağa kayardı, bütün adamlar sağa kaymış olurlardı, sağa dönerken herkes birbirine biraz açıyla girişmiş olurdu.

4. Bölüm: Dövüşme Tarzı, Kayıplar, Kazanma ve Kaybetme

Bu kadar yeter. Bakalım şimdi. Ben karşımdaki adama yaklaşıyorum ve asıl yapmak istediğim, eğer becerebilirsem, onu öldürmek. Eğer beceremezsem, bunun yerine onu geriye itmek isterim, çünkü asıl yapmak istediğim onu önümden çekmek. Diyelim ki, onu önümden çekecek kadar şansım iyi gitti, – savaşırken siz bana bakamazsınız, ama ben bakabilirim. Doğruya doğru. Sizi öldürebilme şansı için önümdekini itebilmem gerek. Eğer şansım yaver gitmişse ve size erişebilmişsem, – şimdi diz çökün burada. Bu savaşçının fena yaralandığını veya öldüğünü düşünün, yani kendinde olmadığını. İşte o zaman kimin üstün olabileceği ortaya çıkmaya başlıyor. İlk önce arkanızdaki savaşçıyı ele

alalım. Bu sen misin? Eğer burada duruyorsan, – bakın ilk üç sıra birbirine girme olasılığıyla karşı karşıya. Yukarıdan birine saldırabiliyor olabilirsin, ama, birden bire önündeki adamın düştüğünü görüyorsun. Boğazından kanlar fışkırıyor, ya da yan tarafında, yerde kıvranıyor. O zaman ne düşünürdün? Söyle. Tabii ki, buradan hemen gitmeyi. Hemen önündeki adamı öldürdüler ve sıra birazdan bende diye düşünürsün.

Aklıma hep, eğer gördüyseniz, *En Uzun Gün* filmindeki Normandiya Çıkartması hakkında müthiş bir sahne gelir; Alman subay gelir, kendisi Normandiya'nın korunmasıyla görevlendirilmiştir: Bir sığınakta merkeze rapor vermekle görevlendirilmiştir; hava kararmış olmasına rağmen ama birden bire ufukta gelen 50.000 gemiyi görece kadar aydınlanır; bütün bir donanma. Merkezi arar ve, “Geliyorlar, geliyorlar!,” der. Öbür taraf, “Kaç kişi?,” diye sorar. Subay da, “Binlerce,” diye cevap verir. “Hangi yönden?,” diye sorarlar öbür taraftan. Subay da, “auf mich zu direct (tam üstüme doğru),” der. Ona durum böyle gözükmektedir. Bu şekilde konuşunca durumun şehri için ne denli tehlikeli olduğu anlaşılmaktadır.

Eğitimini aldığı tek şey, düşündüğü tek şey, ileriye doğru bastırmaktır; önde düşenleri aşip, gerekirse üzerlerine basıp geçerek düzende açılan boşluğu doldurmaktır. Öne çıkıp tehlikeyle yüzleşmelidir, saldırılara göğüs germeli ve açılan boşlukları doldurmalıdır. Başka türlü, – bakın, şimdi yanımdaki asker seni tepelemişti, ama ben şimdi ona ulaşabilirim, onun yerine geçebilirim, arkamdaki asker de aynı şeyi yapabilir, şimdi bir bıçak gibi olabiliriz, öldürmesi bizden, düşmesi onlardan. Eğer bu yeterli kez tekrarlanırsa, önde olanlar arkalara doğru etki etmeye başlar ve bir anda *hoplit* savaşlarında her zaman kilit bir an oluşur ve arkadaki savaşçılar, “Karşılaşmayı kaybettik,” der. O zaman, arkadaki savaşçılar dönüp kaçmaya başlar, bu da *phalanks*ın bozulduğu zaman yapabileceğiniz tek şeydir. Artık onlara karşı duramıyoruz ve eğer koşarak kaçmaya başlarsak, öndekilerin de tek yapabileceği şey de geri dönüp kaçmak oluyor böylece.

Şimdi de elinizde bununla koşmak nasıl bir şey hayal etmeye çalışın. Acaba hızlı olabilir misiniz? Hıza ihtiyacınız olduğu bu durumda, hayır. Buradaki önemli unsur, bunu hiç bir zaman yapmaya çalışmamanız, ama *phalanks* düzeninde bunu yapmalısınız. Elinizdeki kalkanı atıp koşmak. O zaman ben kazanıyor olurum ve yapmaya çalıştığım asıl mümkün olduğu kadar bu adamları öldürmek. Soru şu: Burada, savaş sırasında Yunanlılar kaçanları ne kadar kovalayabilir? Thukydides ilginç bir şey söyler, Spartalılar Mantinea Savaşını kazanırlar, ve burada Spartalılar *hoplit*lerin peşine düşmemişlerdir. Spartalılar zaten hiç bir zaman düşmanlarını fazla kovalamazlar. Burada sanki sorulan bir soruya kendisi yanıt veriyor, “Çarpışma sırasında Spartalılar neden daha iyi değillerdi?” Mantinea Savaşı bu soruya birçok yanıt verebilir, ama aslında çok basit bir tek cevap var. Yunanlılar zaten düşmanı piyadeleriyle güçlü bir biçimde kovalayamazlardı. Kalkanlarını atmak istemiyorlardı, tabii ki kalkanlarını korumak istiyorlardı ve ellerinde kalkanla kalkansız koşanları yakalamaları gerekiyordu. Bu durumda çok uzağa koşup kaçanları yakalayamazlardı zaten.

Bu tip savaşlar üzerindeki tartişmalarımızın önemli bir içeriği daha var, bu da, savaş şehitleri. Çok uzun bir süre araştırmacılar çarpışmalar sırasında savaşçıların çok fazla şehit vermediklerini düşünüyorlardı ve bu tahmini, demin bahsettiklerime dayanarak yapmışlardı. Bu dersi çok gençken almış, şimdi yaşlı olan bir 'Yale'li, sonradan Antik Dönem Yunan tarihçisi oldu ve bu soruya bir yanıt buldu. Antik kaynaklardan bildiğimiz Yunanlıların tüm savaş bilgilerini topladı ve şehitler konusunda verilere bakıp, bahsedildiği kadar ölüleri sayarak *hoplit* savaşlarının yaklaşık yüzde 15 kayıpla sonuçlandığı sonucuna vardı. Aslında bulduğu, kazanan tarafın yüzde 5 kaybedenirse yüzde 15'e varan sayılarıydı. Düşünün bakalım. Sakın bunların kansız ya da kolay olduğunu sanmayın. Çok kanlıydı ve sonuçlar savaş ortamına göre değişkenlik göstermekteydi.

Savaşın sonlandığı çeşitli göstergelerle anlaşılmaktaydı. İlk ve iyi olanı kazanır, kaybeden kaçardı. Yunanlılar için her şeyin kuralına uygun olması çok önemliydi. Bu söyleyeceklerim hakkında aslında tartişmalar hala devam etmektedir: Savaş konusunda izlenilen ciddi protokoller vardı. Bazıları bunların çok ve kısıtlayıcı olduğunu savunur, başkaları da bunların çok az olduğunu ve kısıtlayıcı olmadığını. Bu konu tartişmaya açık. Ama aslında bazı şeyler tartişılır değil, örneğin, ben bir savaş kazandım diyebiliyorsam bunu kanıtlayabiliyor olmalıyım. Nasıl yani? Çünkü artık savaştığımız topraklara egemenim demektir. Dolayısıyla ben de onların yaptıklarını yapıyorum. Elinize bir sopa alın, yere vurun, üstüne ele geçirdiğiniz bir miğferi takın, ya da ele geçirdiğiniz bir zırhı, kaybedenlerin geride bıraktığı savaş takımlarından bir şeyi yani. Buna *trophaiion* diyoruz. *Trophaiion* kelimesi dönme anlamına gelen 'trefo'dan türemiştir. Düşmanın geriye dönüp kaçtığı yer anlamına gelir. Bu alana şimdi biz sahibiz, onların savaş malzemesini biz ele geçirdik, dolayısıyla savaşı biz kazandık anlamına gelmektedir.

Kimin kazanıp kazanmadığını anlamanın bir başka yolu da, kazananlar, dolayısıyla savaş alanına egemen olanlar, ölülerini toplayabiliyor ve kurtulabilenlere yardım edebiliyordu, ölüleri de gömebiliyordu; kimseden izin almamız gerekmiyordu. Gömü aslında çok önemliydi. *İlyada* ve *Odysseia*'daki okumalarınızdan hatırlayacağınız gibi, Yunan dininde ölülerin uygun bir biçimde gömülmesi çok önemliydi. Eğer gömülmezlerse sonsuza dek ruhları sefalet ve acı içinde kalacaktı. Eğer cesetleri uygun bir şekilde gömülmediyse *Hades*'te rahatlık içinde kalamazlardı; dolayısıyla bu kesinlikle yapılmalıydı. Kaybeden taraf, kazanana gelip, ondan ölüleri toplayıp uygun şekilde gömebilmek için izin isterdi. Genellikle izin verilirdi ve ölülerini gömerlerdi, ama bu istek tabii ki aşağılayıcı konumlarını kabullendiklerinin göstergesiydi. Ancak kazananların izniyle gelip ölülerini toplayıp, gömebiliyorlardı. Bu durumda kimin kazandığı ve kimin kaybettiği çok açık ortaya çıkmaktaydı, ki Yunanlıların 8. yüzyıldan 4. yüzyıla kadar yaptıkları *hoplit* savaşlarında kazananlar ve kaybedenler arasındaki bu denge hiç bozulmamıştı; kazananlar kazanır, kaybedenler de kaybederdi.

Yunan toplumundaki her şey gibi bu da bir yarışmaydı ve kazanan taraf gururla kabarıp, kaybedense utanca boğulurdu. Homeros'un kahramanları için de aynı şeyi söylemiştik, değil mi? Ama arada bir farklılık var; ne kendileri için ne de aileleri için savaşmıyorlardı;

biraz kendileri, yani kendi *kleiosları* için savaşıyorlardı, ama aslında, şehirleri için savaşıyorlardı; kahramanca savaşıp kaybetmeler bile tabii ki kendi şehirleri tarafından gururla anılacaklardı. Ama ya utanç dolu bir şey yaptılarsa? Ya kaçtılarsa? Bu konuyu daha derinden, Sparta hakkında konuşurken işleyeceğiz. Tyrtaeus'un bize anlattığı aslında bunun ne denli kötü karşılandığıdır, gerçekten çok kötü. Bu gurur ilkesi konusunda Homeros'un dünyasından gelen bir devamlılık var aslında, kişiden tüm şehir kavramını, yani *polis*i içerecek nitelikte gelişen bir devamlılık.

Görebiliyorsunuz değil mi, tüm erişkin erkekler savaşıyordu. Ama bir dakika, bu doğru değil. Önemli bir konudan bahsetmedim. Herkes *hoplit phalanks*ında savaşıyordu. Kasaba, şehir, *polis*, bunların hiç biri savaşçılara korunmak için zırh sağlamıyordu. Eğer tabii kendi silahları sağlayacak güçleri yok ise, bazen silah sağlıyordu; genellikle yurttaşların büyük bir çoğunluğu *phalanks* da savaşamayacak kadar fakirdi. Bu durum daha sonra çok ama çok önemli bir boyuta ulaşmıştır, özellikle Yunan fikrine göre, vatandaşlık ve askeri başarı arasında bir bağlantı olduğunu düşünürsek, – yani Yunanlılar bu kavramı tamamen kabullenmiş durumdaydı. Daha sonra 4. yüzyılda Aristoteles *Devlet*'i yazarken bu savaş stiline bugün elinizde olan nitelikte anayasayla bağlantı olduğunu vurgular.

Açık seçik der ki, eğer atlıları asıl güç olarak kullanırsanız, devletiniz, yönetim şekli olarak aristokrasi olacaktır. Eğer *hoplit* kullanırsanız, devletiniz Aristoteles'in *politea* olarak adlandırdığı ılımlı bir rejim olur. Eğer deniz gücüne dayanırsanız, devletiniz alt tabakaların üstün olduğu bir demokrasi olur. Aralarında gerçek bir bağlantı vardı ve buna gerçekten inanıyorlardı. *Polis* öncesi veya *polis*in erken dönemlerinde, aristokratik yönetimden uzaklaşırken, aynı zamanda *polis* olarak gördüğümüz sistem ortaya çıkarken, orta sınıfın, yani Hanson'a göre çiftçilerin, şehir meclislerine girebilecek politik güç kazandıklarını, *hoplit* olabildiklerini, ama fakirlerin dışlandığını ve savaşçı olamadıklarını görmekteyiz. Çoğu Yunan devleti, *hoplit* stili savaşın ötesine gitmemekle birlikte, sadece *hoplit*lere politik haklar tanıyan oligarşi yönetimini koruyan anayasalarının da ötesine geçememişlerdi. Tamam burada duralım, ne de olsa 20 milyon farklı şey söyleyebilirdim, özellikle nasıl savaştıkları hakkında sorular sorabilirsiniz, ama *phalanks*ımız olduğu sürece ve ihtiyaç oldukça kullanmayalım da ne yapalım?

5. Bölüm: *Hoplit* ve *Phalanks* Hakkında Soru ve Yanıtlar

Sorunuz var mı? Evet?

Öğrenci: Nasıl idman yapıyorlardı, yani aslen çiftçi değiller miydi?

Profesör Donald Kagan: Bu sorunun yanıtı, neredeyse, hiç. Burada kilit bir noktaya dikkat çektin; askeri talim minimaldi. Ama aynı zamanda, çok fazla da talime ihtiyaç yoktu. Düşünün bir kere, ne kadar beceri lazımdı ki? Teknik özellikler nelerdi? Eğer

kumandan olsaydım, derdim ki, – ne derdim? “Saldır!” Karşılaşma sırasında peki ne derdim? “Daha güçle savaşın!” Eğer başımız dertteyse, derdim ki, “Kaçmayın sakın!” Teknik yoktu, manevra yapma olasılığı yoktu, pek bir şansları yoktu ve dolayısıyla talim yapmanın da anlamı yoktu. Bir tek Spartalılar dışında. Onlar çiftçi değildi, tüm yaşamlarını savaşa hazırlanarak geçirdiklerini göreceksiniz. Sonunda onlar kazançlı çıkıyordu ve genellikle kazanan onlar oluyordu. Yani, senin sorunun yanıtı, sıradan Yunanlılar genellikle fazla talim yapmıyordu.

Öğrenci: Eğer savaş için herkes *hoplit* stilini kullanıyorduyorsa, nasıl Yunanlıların askeri şahısları ön plana çıkıyordu? Eğer teke tek çarpışma yapılmıyordu ise, bu muhteşem kahramanlar, savaşçılar nereden çıkıyordu?

Profesör Donald Kagan: Eh, orada gözünüzün seçebileceği kimse olmuyordu. Bu tip savaşçılar tabii ki olmuyordu. Meşhur komutanlar, teke tek savaş olmayacağına göre, ünlerini insanları düzgün bir oluşuma sokabilmekle ediniyorlardı. Bu konuda biraz daha basit düşünürsek, mesela zamanı geldiğinde daha fazla konuşacağız, meşhur Marathon savaşını ele alalım: Yunan orduları Perslerden sayıca çok daha az olmalarına karşın, sıralarını koruma sorunuyla yüz yüze kalmışlardı. Bütün *phalanksı* azaltıp, Perslere düzeni istedikleri yerden istedikleri kadar kırma şansı tanımaya karar vermişlerdi. Bu sayede, Miltiades ordunun kanatlarını kuvvetlendirerek derinleştirip, orta kısmını tehlikeli derecede hafifleterek kuvvetli bir ordu kurgulayabilmişti. Bu aslında bir kumar gibiydi. Kumar, ordu kanatlarının düşman ordusunun kanatlarını dümdüz ederek, arkadan ve yanlardan karşı saldırıya geçecekleri, sonra da ortayı kırmadan dönüp kaçacakları üzerine kurgulanmıştı. Wellington Waterloo hakkında, “Savaş başa baştı,” der. Persler ortayı kırdı, ama tam bunu yaparken Atinalı kanatlar Perslerin kanatlarını ezip geçti, ve onları gemilerine kaçmaya zorladı. Herkes bunu Miltiades’in dehası olarak tanımlar. Deniz savaşlarındaysa, mesela, Salamis’te Themistokles akıllı bir cihaz üretmişti. Size anlatmaya çalıştığımı anlayabiliyor musunuz? Biz bu karakterleri tanıyoruz. Hiç bir zaman *phalanks’da* öldürdüğü 34 dolay her hangi bir savaşçının adını duymazsınız. Başka soru var mı? Evet.

Öğrenci: Ne zaman silahlarını çekip saldırmaya başlıyorlardı?

Profesör Donald Kagan: Ellerinde mızrak kalmadığında...

Öğrenci: Yani mızraklar kırılmış mıydı?

Profesör Donald Kagan: Evet, mızrakların deli gibi kırıldığını tahmin edebiliriz. Bu durumda yapacak tek şey, eğer elinizde başka bir şey kalmamışsa, kılıcınıza sarılmak tabii ki.

Öğrenci: Yani herhalde ortaya çıkıp, üstünüzdeki zırhla, mutlu mutlu savaşmaya başlamıyorsunuzdur.

Profesör Donald Kagan: Her zaman, evet her zaman. Yani anladığım kadarıyla hiç bir zaman elinizden kalkanınızı bırakmamanız gerekmekteydi. Bu da hiç bir zaman *phalank*stan uzağa gitmemeniz gerekir demektir. Aslında bu nokta tartışma konusu. Yeni bir bakış açısı tam bu nokta üzerinde odaklanmış olarak, konuya karşıt bir sav sunar. *Phalanks* konusunun sonuna geldiğimde bu konuya değineceğim kısaca. Evet.

Öğrenci: Peki ya sivri uçlu silahlar?

Profesör Donald Kagan: Bu savaşçıların sivri uçlu silahları yoktu. Ama bunlar aslında hafif silahlı ve *phalanks* da olamayacak denli fakir savaşçılardı. Sorun aslında bunların hiç birinin hedefinin olmaması, olamaması. Yani bir düşünün. V. Henri, aklınızdan çıksın, Agincourt savaşı, çıksın aklınızdan. Elllerinde, Lincoln otağındaki gibi kaliteli İngiliz malzemesinden yapılmış, okları binlerce *yard* öteye atabilen Fransız aristokratlarını yere seren oklar gibi ok ve yaylar yoktu. Hanginiz Laurence Olivier'in 1945 versiyonu olan V. Henri filmi biliyorsunuz? Yeni bir tane var, berbat bir şey, Vietnam gibi bir ortam yaratılmış. Tüm film belalı Agincourt savaşında geçiyor. Muhteşem bir savaş, güneş, mavi gökyüzü falan içeriyor olmalıydı, ama her neyse... Elllerinde kötü ok ve yay vardı. Kompozit yay değil ve tabii güçleri kısıtlıydı. Onların kalkanları delme şansı yoktu ve uzağa atılamıyordu. Ama bir değeri vardı ki kullanılmaktaydı. Okçular çok olmasa da işe yarıyordu, ama *phalanks* kargaşası sırasında değil, ancak yanlardan etkin olabiliyorlardı. Fakat buralardan zarar verme şansları vardı. Elinden kalkanını atıp kaçan herkese saldırmak mümkündü ve bunlar bu işe yarıyordu. E-eyet?

Öğrenci: Yani hakkında okuduğumuz adı 'M' ile başlayan kişi böyle olamazdı...

Profesör Donald Kagan: Miltiades mi demek istiyorsun?

Öğrenci: Hayır, İlyada'da okuduğumuz okçu.

Profesör Donald Kagan: Ah, İlyada'da...

Öğrenci: Yani, onun yaptıklarını kimse yapamıyordu aslında, değil mi?

Profesör Donald Kagan: Evet, İlyada'da tabii ki düşmanları rahatlıkla öldürebilen birçok iyi okçu var. Ama o dönemde ok ve yay kullanılıyor muydu bundan pek emin değilim; ama bu dönemde kullanılan zırh da yoktu. Dolayısıyla korunma potansiyelleri güçlü değildi ve çok da güçlü bir yaya ihtiyaç yoktu. Tabii Akhilleus'u öldüren Paris bu hikâyede tek düşmanı öldüren savaşçı değildi, öyle değil mi? Ama tabii Akhilleus okla topuğundan vurulmuştu, 'zırhının' korumadığı tek noktadan. Başka bir şey var mıydı? Evet?

Öğrenci: Demek istiyorum ki, çok derin bir *phalanks* çok elverişli miydi? Yani bir mızrak eğer neredeyse iki metre uzunluğundaysa, arkadaki adamlar ne yapıyorlardı?

Profesör Donald Kagan: Çok güzel, evet, bu soruya kimse henüz doğru dürüst bir cevap bulmuş değil. Geleneksel yanıt, aslında, arkadaki adamların öndeki sıraları etkiliyor, arkadan güç veriyor olması; arkadan verilen güçle öndekilerin hız kazanarak düşman sıralarına saldırabilmeleridir. Bununla ilgili olarak bir sürü sorun görebilirsiniz. Neden ortadakiler ezilmiyordu? Bu konu hakkında doğru düzgün bir yanıt yok. Geleneksel yanıtın bir parçası olan ve aslında çok önemli ve çok tartışılan olasılık, ordunun bir savaş tekniği, yani bir kanadın öbür kanadı büyük bir kuvvetle itiyor olmasıdır. Yunanca buna *othismos* denmekteydi ve eğer başarılı olmuşsa, öndeki sıralardaki adamlar düşmüş oluyordu. Bu böyle oluyordu ise, bununla uğraşmamız gerekmekte. Bu durumu eleştirenler, olasılığı konusundaki kuşkularını yani olamayacağını dile getirirler.

Düzenin derinliğiyle ilgili bir başka özellik de, aslında buradaki zavallı kurbanımızdır. Eğer onu çoğaltırsak, arkadaki sıraların büyük bir derinlik oluşturmasını isteriz, açılan boşluğu doldurabilmek için ve *phalanksı* kuvvetlendirebilmek için; böylece kayıplara karşın düzen bozulmamış oluyordu; bu da bana aslında anlamlı gelmekte. Ama yine de, bu adamların bu şartlarda nasıl savaştığını düşünemiyorum. Canlandıramıyorum. Ne yazık ki artık insanları deney için öldürebilmemiz mümkün değil ve bunun nasıl çalıştığını görebilmemizin de olası değil. Ama bu bana bir derecede mantıklı geliyor. *Phalanksın* mekanizması hakkında başka bir şey var mıydı? Evet?

Öğrenci: İki ordunun birbiriyle karşılaşmasına nasıl karar veriliyordu?

Profesör Donald Kagan: Yani birbirlerine saldırmaları demek istiyorsun, öyle değil mi? Bir ordu başkasının topraklarına saldırdığında, işte böyle, ne zaman savaşın olacağı ve nerede olacağı belli olur. Yani, bu yaz olacak savaş, çünkü biz geliyoruz ve hatta, bu hafta olacak, belki de yarın, eğer kaçmazsanız. Şimdi, ben buğday tarlarına doğru, tam hasattan önce yürüyorum; bu durumda, insanların topraklarını korumaları gerekmekte. Eğer hasadı biz kesersek, bu kış yiyecek bir şeyiniz kalmayacak. Buğdayla aramıza giriyorsunuz diyorlar. Saldırganların beklentisi, saldırdıkları topraklardaki düşmanların karşılık vermeleriydi ve bu da savaşın ne zaman nasıl olacağını göstermekteydi. Evet?

Öğrenci: Bu savaşlar ne kadar zaman alıyordu?

Profesör Donald Kagan: Söylemesi zor. Bunun birkaç saatten uzun sürdüğünü düşünmek zor aslında. Tahminim bu, ama tabii kimse tam olarak bilemez. Sanıyorum ki tahmin edebilirsiniz, bir kaç saat kadar sürüyordu. Söyleyebilmek iyi olurdu aslında, savaş kaç saat sürerdi. Birkaç saat, çünkü burada sadece bir çarpışma vardı; bir taraf öbür tarafı yenecekti ve bu da bildiğimiz kadarı. Bunlar, erken dönemler aslında, daha sonra Peloponessos Savaşına geldiğimizde birçok şeyin tamamen değişmiş olduğunu göreceğiz savaş konusunda, ama buydu iste bu dönemin standarttı. Evet?

Öğrenci: Kaybeden ordunun yaklaşık yüzde 15 ölü verdiğini söylememiş miydiniz?

Profesör Donald Kagan: Evet, kayıp bu kadar kötü olabiliyordu.

Öğrenci: Bu bana bir veya iki saat süren bir çarpışma için çok az bir sayı gibi geliyor.

Profesör Donald Kagan: Bir düşün bakalım, çoğu zaman *phalank*ta bir kırıklık oluşana kadar pek fazla ölüm olmuyordu. Kendilerini bu şekilde korudukları takdirde senin fazla adam öldürme şansın olmuyordu. Tahminimce ölümlerin çoğu savaşçılar kaçarken oluyordu ve bundan dolayı bu yüzde mantıklı geliyor bana.

Öğrenci: Geri kalan zamanda ne yapıyordu? Sadece itiyorlar mıydı?

Profesör Donald Kagan: Kurama göre vurmuyorlarsa, itiyorlardı.

Öğrenci: Bir saat boyunca?

Profesör Donald Kagan: Ya da iki. Evet?

Öğrenci: Önde kimin arkada, kimin olduğuna nasıl karar veriliyordu?

Profesör Donald Kagan: Doğru. En etkin durum neyse ona göre karar veriliyordu, herhalde ihtiyarları istemezlerdi. Aslında savaşçıların kaç yaşlarında oldukları güzel bir soru. En yaygını, en gençleri 20 ve en yaşlıları 45 civarlarındaydı herhalde, ama bu devletlerde 60 yaşına gelene kadar herkesin askeri sorumlulukları devam ediyordu. Bu denli yaşlıları arkalara koyduklarını düşünebilirsiniz, ama savaşçıların büyük çoğunluğu 20 ve 45 arasındaydı herhalde. Tamam, yani önlerde yaşlıların olmadığını tahmin ediyorum. Kesin kuvvetli adamları öne koymak isterdiniz; herhalde ön sıranın hemen kırılmasını istemezsiniz. Ön sıralara bakarsak, gençler daha yaşlılardan fiziksel olarak çok daha dinç ve kuvvetliydi. Herhalde en gençleri de en önde istemezsiniz, çünkü burada isteyeceğiniz önemli bir şey daha var, o da deneyim. Burada bunu daha önce yaşamış, savaşmış, sağ kalmış ve dolayısıyla dayanabileceğiniz, korkup kaçmayacağından emin olacağınız adamlara ihtiyacınız var, daha önce böyle bir şey yaşamamış genç ve acemi askerlere değil. Burada tamamen kendi tahminlerime dayanarak diyebilirim ki, buradaki savaşçılar herhalde 25 ve 35 yaşları arasındaydı, yani öndeki iki üç sıradakiler ve bunların arkasında daha genç olanları vardı, ve belki de en yaşlıları en arkaya koyuyorlardı. Ama belki de en arkadakiler de genç askerler içeriyordu, ne de olsa hemen dönüp kaçmaları istenmiyordu. Buradaki soru etkin olan unsurlar ve nedenleri aslında. Bu konudaki fikirlerim bunlar. Evet?

Öğrenci: *Phalank*ta genelde kaç kişi yer alırdı?

Profesör Donald Kagan: Ne de? Tipik bir *phalanks* normal olarak 8'di diyebilirim; ama 4. yüzyıla geldiğinizde ve insanlar bir sürü yeni ve yaratıcı şey yapmaya başladığında, Leuktra'da Boitia ordusunun sol kanadı 50 adam kadar derinlikte olduğunu biliyoruz. Şimdi, bununla ne yapacaksınız? Ama bu bir gerçek. Daha önceleri, derin kanatlar oluşturup çok şey yapmak isteyenler olmuştu, ama eğer, geriye, 600 - 650'lere,

phalanksın ilkel olduğu dönemlere gidersek, bunu henüz yapmıyorlardı. Ama zannedersen bu derinlik elde kaç asker olduğuyla doğrudan bağlantılıydı. *Phalanksın*ız olabildiğince derin kurgularınız, ama önce genişliğı oturtmanız gerekmektedir. Evet?

Öğrenci: Kazananlar geriye kalan savaşçıları öldürüyor muydu, yoksa bunları geri mi veriyorlardı?

Profesör Donald Kagan: Soru şu, kaybeden ordu, -- kazanan ordu, savaş alanında geride kalmış olan kaybeden askerleri öldürüyor muydu? Bu değişebilir. Yakalayabiliyorlardı. Yakalamaları için bir neden de vardı. Bunlar için fidye istenebilirdi. Dolayısıyla öldürmek yerine yakalamak için iyi bir neden vardı. Ama öbür taraftan, bu tür bir savaşta savaşan askerlerin sinirlilik, yani kızgınlık derecelerinin aşırı olduğunu düşünmemiz gerekir; biraz önce bu adamlar yanınızdaki arkadaşınızı öldürdü. Burada dolayısıyla kendinden geçmiş bir vahşet söz konusu, ama savaşın baştan bu şekilde var sayıldığını sanmıyorum. Amacına erişmek için yeterli sayıda adam öldürüyorsun ve, hala mantığın yerinde ise, kalanları esir olarak ele geçiriyorsun. Durumun böyle olduğunu tahmin ediyorum. Evet?

Öğrenci: Karşınızdaki ordunun size saldırmasını ne engelleyebilirdi?

Profesör Donald Kagan: Ne engelleyebilirdi, – neden birbirlerine saldırmayabiliyorlardı? Oğlum, eğer saldırabiliyorlarsa saldıracaklar. Burada zorluk, eğer sol kanadı ele alırsak, buraya getirip buradaki adama saldırmak, bu durumda iki şeyden biri söz konusu oluyordu. Ya kendinle ordunun geri kalanı arasında bir boşluk yaratırsın, ki bu durumda birileri seni fena halde öldürülecek; ya da, çok yakında kaçmaya başlayacaksın veya ordunun geri kalanına durumu anlatırsın: “Herkes buraya gelsin.” Ama bu durumda yine de saldırıya açık bir boşluk bırakmış oluyorsun. Bu olasılığı bu şekilde engelleyebilirsin, ama bunun olduğunu pek göremiyoruz. Evet ?

Öğrenci: Onları daha sinsi saldırılar yapmaktan uzak tutan Yunan gururu ve görgüsü müydü aslında?

Profesör Donald Kagan: Eskiden insanların çok dikkatli olduğu düşünülüyordu, ama biliyoruz ki daha sonra, Peloponessos Savaşında insanlar akla gelebilecek her şeyi yapmışlar. Daha önce kanunlar ne ise, Peloponessos Savaşı döneminde ortadan kalkmış. Eğer yapabiliyorsa insanların kaçındığı hiç bir “kötü” hile yok. Ama daha önce de yapmış olmalıydı. Ciddiyseniz, kazanmak için her şeyi yaparsınız, ama gereksinimden erdem çıkartmış olurdunuz. İki ordunun karşı karşıya geldiği düz bir alandaki savaş ortamında hile hurda yapmak zor olurdu, bu durumda, ‘gururuyla savaşmayan herkes korkaktır,’ demek tabii daha kolay oluyordu. Hatta, daha sonra Romalı bir yazar, Euboa’da İ.Ö. 8. yüzyılın başlarında, bazı devletler arasında fırlatılan silahlar korkakça olduğundan kullanılmaması hakkında bir anlaşma imzalandığından bahseder. Tek düzgün savaş adam adama, kalkan kalkana, göğüs göğse yapılandır ve diğer herkes korkaktır. Tahminimce bu kavram, – gerçek ne olursa olsun, hikayeler devamlı anlatılırdı ve adam adama savaş, doğru kabul edileniydi; diğer her şey şüphyle karşılanmaktaydı. Tamam,

çok teşekkür ederim *hoplitler*. *Hoplitlere* alkış lütfen.

6. Bölüm : Son Sözler ve Uygun Yorumlar Hakkında Eleştiriler

Bir kaç ayrıntı daha. Durum şöyle başladığını anımsayın: İki taraf açık bir alanda karşı karşıya gelir, tahminen sabah saatlerinde. Her bir taraf adaklar adar ve tanrılarında savaş sırasında yardım ister, hatta taraflar bazen kazanacaklarına dair kehanet beklentisindedir. Kahvaltı eder, içer ve elimizdeki verilerden bildiğimiz, *paion* adı verilen bir savaş şarkısıyla ilerlemeye başlarlar. Müzik olmasa da elimizde sözler var. Bu şekilde savaşa gitmek iyi mi sizce? Bana iyi geliyor doğrusu. Ve savaş başlar. Size başını ve sonunu anlattım. *Phalanks* başka herhangi bir piyade ordusuna karşı savaşınca, *phalanks* kazanırdı; Yunanlıların başkalarına karşı savaşlarda hep bu sonuç alınmıştır, Yunanlıların hep *phalanksı* vardı ve hiç savaş kaybetmiyorlardı.

Sonuç olarak, tahminen İ.Ö. 2. yüzyılda, Makedonia'lı kral Philippos, Romalı lejyonlara karşı *phalanksı*yla savaştığında, lejyonlar kazanmıştı. Ama tahminen lejyonlar her savaşı rahatlıkla kazanamıyorlardı. Burada otomatik olan hiç bir şey yoktu. *Phalanks* başarısı o kadar üstündü ki, Pers Kralı savaşlarında ordu istihdam ediyordu ve özellikle Yunan *hoplitlerini* yeğliyordu. Prens Kyros kardeşini tahttan düşürmek istediğinde Peloponessos Savaşları bitince, Peloponessos'tan 10.000 emektarı istihdam eder, çünkü 10 000 Yunanlı *hoplit* ile kendisinin Pers İmparatorluğu'nu ele geçireceğine ve kral olacağına inanmıştı, sayılar muhteşem olsa da... Bu Yunanlılar 1500 mil (2500 km) yürüyerek Pers İmparatorluğu'nun göbeğine, Babylon'a kadar gidip, Pers Kralı'nın ordusuyla çarpışarak Pers Kralı'nı yenmişti. Ancak onları buralara kadar getiren kral savaş sırasında öldüğü için zaferleri anlamsız kılınmıştı, çünkü tüm amaç prensin kral olabilmesiydi. Bu Ksenophon'un *Anabasis*'inde (*Onbinlerin Dönüşü*'nde) 10 000 Yunanlı'nın nasıl 1500 mil yürüyerek yurtlarına geri döndüğü anlatılır.

Tartışmanın öbür tarafı hakkında da bir şey söylemek istiyorum. Kendisi geleneksel anlatımlara karşı sav sunmuş en meşhur araştırmacılardan Hans Van Wees'den size bir kısım okumak istiyorum: "*Hoplitlerin* ortaya çıkışı uzun bir sürecin başlangıcı olduğu kesindir. Bu dönem bir yüzyıldan fazla sürmüş, hatta iki yüzyıl kadar sürmüş olabilir ve yakın çarpışma üzerine kurgulanmış *hoplit phalanks* düzeniyle sonuçlanmıştır. Bu durumda, klasik *hoplit* oluşumunu geleneksel tartışmaların tahmin ettiği gibi uzun süreli bir askeri organizasyon olarak değil de, tarihin dört yüz yılda oluşturduğu yavaş bir gelişim sürecinde gittikçe daha yakından savaştan bir piyade oluşumu olduğu düşünülmelidir." Bir sözünü daha okuyacağım: "*Hoplit phalanksı* için erken tarihi savunular her şeyden önce bir kanıta dayanırlar: Geç 8. yüzyılda ortaya çıkan kalkan tipi, öncekilerin aksine sert ve şiddetli oluşumda savaşabilmelerini sağlamıştır. İki yerden kavranabilir kalkan, savaşçıların birbirine yakın durarak savaşmalarına olanak sağlar. Kabullenilen savlara göre, *hoplitler* güreşçiler gibi düşmanlarının önünde duruyordu ve eskrimciler gibi yana dönerek değil ve kalkanlarını vücutlarına paralel tutarak, önden saldırıyordu. Ama artistik veriler *hoplitlerin* böyle savaşmadıklarını

göstermekte.”

Bana sorarsanız, sorunun can alıcı noktası, bu eleştirinin odağı; aslında çok şey söylemek mümkün, odak noktası ve dayanağı, seramik betimlerini nasıl algıladığınızla bağlantılı. Bu yoruma sıcak bakmadığımı anlamışsınızdır, ama bu günlerde bu yorum çok, ama çok ciddiye alınmakta. O kadar ciddi ki, siz şanslı Yale öğrencileri! 9 ve 10 Nisan 2008’de burada olacak *hoplit phalanks* ve şehir devletlerinin oluşumuyla ilgili bir uluslararası konferans gerçekleştirilecek. Tipik bir Yunan karşılaşması gibi, konuşmacılar arasında Curtis Easton da olacak, belki bire bir karşılaşmalar olacak, mesela Victor Davis Hanson ve Hans Van Wees arasında. Siz de gelip katılabilirsiniz isterseniz. Gelecek derste görüşmek üzere.

[Metin sonu]